

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Навчально-науковий інститут соціально-педагогічної та мистецької освіти

Кафедра дошкільної освіти і соціальної роботи

КВАЛІФІКАЦІЙНА (ДИПЛОМНА) РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему «**Соціальна профілактика булінгу в підлітковому середовищі
засобами тренінгової роботи**»

Виконала здобувачка вищої освіти

М 422-с групи

Денного відділення

Спеціальність 231 Соціальна робота

Освітня програма Соціальна робота.

Арт-терапія в соціальній сфері

Сечіна Олена Віталіївна

Керівник: доктор філософії, ст. викл.

Атрошенко Т.Ю.

Рецензент: психолог-методист КЗ

«Опорний заклад освіти

Малоданилівський ліцей»

Харківської області

Пономаренко О.М.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ В ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ	6
1.1. Наукові підходи до вивчення проблеми булінгу	6
1.2. Види, форми та критерії прояву булінгу в підлітковому середовищі.....	12
1.3. Особливості соціальної профілактики булінгу в підлітковому середовищі.....	18
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ПРОЯВУ БУЛІНГУ В ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	29
2.1. Організація і проведення дослідження.....	29
2.2. Аналіз і інтерпретація отриманих результатів.....	31
2.3. Програма соціальної профілактики булінгу в підлітковому середовищі засобами тренінгової роботи	41
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59

АНОТАЦІЯ

Сечіна О.В. Соціальна профілактика булінгу в підлітковому середовищі засобами тренінгової роботи

В роботі здійснено теоретичний аналіз та емпіричне дослідження прояву булінгу в підлітковому середовищі; визначено програму соціальної профілактики булінгу засобами тренінгової роботи. Розглянуто теоретико-методологічні аспекти дослідження проблеми соціальної профілактики булінгу в підлітковому середовищі, підібрано адекватну методику для дослідження проявів булінгу в підлітковому середовищі. Визначено підходи до вирішення проблеми профілактики булінгу.

Експериментально встановлено, що індекс згуртованості класу вище середнього, а показники ризику булінгу по всіх шкалах знаходяться приблизно на середньому рівні. Ситуація ризику виникнення булінгу серед підлітків характеризується таким чином: середній та низький показники по шкалам-предикторам «небезпеки» і «роз'єднаність» вказує на низьку вираженість ризику булінгу, оскільки у групі не виражена фонові тривожність, агресивність та соціальна ізоляція. За результатами діагностики агресивності видно, що в підлітковому середовищі більшість підлітків мають середній ступінь агресивності та адаптованості. Разом із тим, визначено й слабкі місця діагностики. Зокрема, за шкалами вербальної, фізичної, предметної, емоційної агресії та самоагресії у деяких підлітків виділяються високі показники агресивності. Підібрано тренінгову програму з профілактики булінгу серед підлітків, яка включала в себе завдання щодо зниження рівня особистісної тривожності; підвищення рівня комунікативної компетентності підлітків; соціальне розвиток і особистісний зріст підлітків, створення умов для звернення учасників до власного досвіду спілкування на прикладі ігрових ситуацій, виявлення найбільш ефективних способів початку спілкування, пошук шляхів та тренування навичок підтримання контакту, розвиток вміння адекватно висловлювати почуття і розуміти вираження почуттів інших людей, тренування конструктивних способів виходу із конфліктної взаємодії, а також згуртування колективу, формування взаємного довіри.

Ключові слова: булінг, соціальна профілактика, агресивність, насильство, тренінгова робота, підліткове середовище.

ABSTRACT

Sechyna O.V. Social prevention of bullying in the adolescent environment by means of training work

The work includes a theoretical analysis and an empirical study of the manifestation of bullying in the adolescent environment; a program of social prevention of bullying by means of training work has been defined. The theoretical and methodological aspects of the study of the problem of social prevention of bullying in the adolescent environment were considered, and an adequate methodology was selected for the study of manifestations of bullying in the adolescent environment. Approaches to solving the problem of bullying prevention are defined.

It was experimentally established that the index of class cohesion is above average, and the indicators of the risk of bullying on all scales are approximately at the average level. The situation of the risk of bullying among adolescent is characterized as follows: medium and low indicators on the predictor scales of «danger» and «disconnection» indicate a low severity of the risk of bullying, since the group does not express background anxiety, aggressiveness and social isolation. According to the results of aggressiveness diagnostics, it can be seen that in the teenage environment, most teenagers have an average degree of aggressiveness and adaptability. At the same time, there are indicators, and the weak points of diagnostics are also identified. In particular, according to the scales of verbal, physical, object, emotional aggression and self-aggression, some teenagers have high indicators of aggressiveness. A training program on the prevention of bullying among adolescents was selected, which included tasks aimed at reducing the level of personal anxiety; increasing the level of communication competence of adolescents; social development and personal growth of adolescents, creation of conditions for participants to refer to their own experience of communication using the example of game situations, identification of the most effective ways of starting communication, finding ways and training the skills of maintaining contact, development of the ability to adequately express feelings and understand other people's expressions of feelings, training of constructive ways of getting out of conflict interaction, as well as team cohesion, formation of mutual trust.

Key words: bullying, social prevention, aggressiveness, violence, training work, adolescent environment.

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної (дипломної) роботи на тему: **«Соціальна профілактика булінгу в підлітковому середовищі засобами тренінгової роботи»**

Об'єкт дослідження – булінг в підлітковому середовищі.

Предмет дослідження – соціальна профілактика булінгу в підлітковому середовищі засобами тренінгової роботи.

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз та емпіричне дослідження прояву булінгу в підлітковому середовищі; визначити програму соціальної профілактики булінгу засобами тренінгової роботи.

Для виконання цієї мети були поставлені **наступні завдання:**

1. Розглянути теоретико-методологічні аспекти дослідження проблеми соціальної профілактики булінгу в підлітковому середовищі.
2. Емпірично вивчити прояви булінгу в підлітковому середовищі.
3. Підібрати, обґрунтувати тренінгову програму соціальної профілактики булінгу.

Загальний зміст

У першому розділі – «Теоретико-методологічні аспекти дослідження проблеми соціальної профілактики булінгу в підлітковому середовищі» – розкрито наукові підходи до вивчення проблеми булінгу, види, форми та критерії прояву булінгу в підлітковому середовищі, особливості соціальної профілактики булінгу в підлітковому середовищі.

У другому розділі здійснено емпіричне вивчення прояву булінгу в підлітковому середовищі. Зокрема, розкрито організацію і проведення дослідження, аналіз та інтерпретація отриманих результатів, представлено програму соціальної профілактики булінгу в підлітковому середовищі засобами тренінгової роботи.

За результатами дослідження сформульовано висновки

1. Булінг являє собою насильницькі дії, які мають систематичний та тривалий характер, може бути заподіяний одноосібно або групою людей в бік особистості, що не має можливості протистояти цим діям, а ці дії спрямовані на

заподіяння шкоди жертві протягом тривалого періоду часу для отримання психологічного або фізичного задоволення кривдником.

На формування та розвиток окремої особистості або психологічний мікроклімат цілих спільнот відіграє важливу роль існування булінгу як соціально-психологічного феномену. Основні причини булінгу в підлітковій середовищі можна, можливо розділити на зовнішні, внутрішньоособистісні та внутрішньосімейні. Зовнішніми причинами є вплив атмосфери освітнього закладу, внутрішньоособистісні причини випливають через переживання перехідного періоду підлітка, а внутрішньосімейні причини виникають через проблеми дитячо-батьківських відносин. Ці причини пов'язані з психологічними змінами підлітка та його переживаннями і ставляться як «кривднику», і до «жертві».

У підлітків, що постраждали від цькування найчастіше формується замкнутість як особистісна риса, руйнується віра у соціум, довіра до людей, вони абсолютно не вміють спілкуватися з навколишнім світом, наповнені страхами, тривогами і відчують себе безпорадними. Цькування (булінг, мобінг) погано впливає на формування особистостей окремих учнів, мікроклімат у їхніх сім'ях та шкільну спільноту в цілому. Особливо небезпечною для психічного здоров'я дитини буде ситуація булінгу, яка триває тривалий час.

Проблема профілактики булінгу налічує кілька підходів до вирішення питання. Соціальний підхід щодо запобігання булінгу реалізується методом впровадження технологій профілактики конфліктної взаємодії, видів девіантної поведінки, що реалізуються у булінгу. У соціальній роботі під профілактикою розуміються науково обґрунтовані і своєчасно вживані дії, спрямовані на: запобігання можливих фізичних, психологічних чи соціокультурних колізій груп ризику; збереження, підтримання та захист нормального рівня життя та здоров'я людей; сприяння їм у досягненні поставлених цілей та розкритті їх внутрішніх потенціалів. Соціальна профілактика проводиться у три етапи: діагностика, сама профілактика та рефлексія. На етапі діагностики проводяться опитування, анкетування та соціометрія, методи самої профілактики булінгу – класна година на певні теми (булінг, толерантність тощо), тренінги по згуртуванню, розмови,

виховують ситуації, метод соціальної спроби. На етапі рефлексії використовується групова рефлексія із класом.

2. Результати емпіричного дослідження учнів показали, що індекс згуртованості класу вище середнього і дорівнює 13,6. Загалом показники ризику булінгу по всіх шкалах знаходяться приблизно на середньому рівні. Серед способів булінгу перше місце посідають насмішки та ігнорування. Більшість опитаних дітей все-таки прагнуть допомогти жертві булінгу. Водночас, усі опитані діти переконують, що ніколи не брали участі в булінгу або брали раніше, давно, а тепер такого не роблять. Разом з тим, показники ризику булінгу по всіх шкалах знаходяться приблизно на середньому рівні. Ситуація ризику виникнення булінгу серед підлітків характеризується таким чином: середній та низький показники по шкалам-предикторам «небезпеки» і «роз'єднаність» вказує на низьку вираженість ризику булінгу, оскільки у групі не виражена фонова тривожність, агресивність та соціальна ізольованість. Перелічені параметри не притаманні сукупності досліджуваних підлітків, отже – немає явних передумов для появи аутсайдерів, ізгоїв, жертв-травлі. Середній та невисокий показники за шкалами-антипредикторами «благополуччя» та «рівноправності» говорять про нечисленність ресурсів, що захищають від ситуації виникнення булінгу. При різкій зміні фону напруги та агресії у групі можуть виникнути труднощі у протистоянні булінгу. Загалом, підлітки сконцентровані на робочих взаєминах усередині колективу. Група підлітків, що вивчається, добре контрольована, не визнає цінності сили і влади, але й беззастережно не стверджує цінність поваги. Варто також зауважити, що за шкалою небезпеки дівчинки оцінювали свій клас вище, ніж хлопчики. За шкалою благополуччя дівчинки також оцінюють обстановку вище, ніж хлопчики. Подібна різниця пояснюється відмінностями в розвитку хлопчиків і дівчаток. Поряд з біологічними передумовами в розвитку статевих відмінностей серйозну роль грають соціальні і культурні стереотипи. Хлопчики і дівчатка по-різному проявляють агресивність. По-різному до неї відносяться і оцінюють. Відчуття небезпеки і роз'єднаності у хлопчиків помітно вище, ніж у дівчаток.

Разом з тим, визначено й підлітків, які є вразливими, відчувають негативне ставлення з боку вчителів, і становлять ризик булінгу з боку як учителів, так і учнів. Переважна більшість дітей стверджують, що насильство не відчували. Серед способів булінгу перше місце посідають насмішки та ігнорування. Водночас, усі опитані діти переконують, що ніколи не брали участі в булінгу (або брали раніше, давно, а тепер такого не роблять). Жоден із учнів не вказав, що він займається булінгом. Також більшість учнів вказували, що вони не відчували ні психічного, ні фізичного насилля, але при цьому зазначали один або більше методів булінгу, які інші учні використовували до них. Це може пояснюватися тим, що це були одиночні випадки, які не мали систематичного характеру, що характерно для самого булінгу. За результатами діагностики агресивності видно, що в підлітковому середовищі більшість підлітків мають середній ступінь агресивності та адаптованості. Разом з тим, є й показники, визначено й слабкі місця діагностики. Зокрема, за шкалами вербальної, фізичної, предметної, емоційної агресії та самоагресії у деяких підлітків виділяються високі показники агресивності, що потребує розробки відповідних профілактичних заходів.

3. Профілактика проводиться як у освітньому закладі загалом, і у кожному окремому класі. Велика увага приділяється найбільш потенційним учасникам булінгу. При індивідуальній роботі з підлітком необхідно знайти до кожному свій підхід, спільно з'ясувати причини появи ситуацій булінгу та виробити стратегії поведінки під час конфліктів. Працюючи з потенційними «кривдниками» і «жертвами» також ведеться робота з їхніми сім'ями. Соціальна профілактика проводиться у три етапи: діагностика, сама профілактика та рефлексія. На етапі діагностики проводяться опитування, анкетування та соціометрія, методи самої профілактики булінгу – класна година на певні теми (булінг, толерантність тощо), тренінги по згуртуванню, розмови, виховують ситуації, метод соціальної спроби. На етапі рефлексії використовується групова рефлексія із класом. Аналіз наукової літератури, присвяченої проблемі соціальної профілактики булінгу в підлітковому середовищі, показав значну різноманітність визначення авторами програм та засобів. Поряд з тим, емпіричне

дослідження дозволяє констатувати необхідність розробки та впровадження програми соціальної профілактики булінгу.

У зв'язку з цим було підібрано тренінгову програму з профілактики булінгу серед підлітків, яка включала в себе завдання щодо зниження рівня особистісної тривожності; підвищення рівня комунікативної компетентності підлітків; соціальне розвиток і особистісний зріст підлітків, створення умов для звернення учасників до власного досвід спілкування на прикладі ігрових ситуацій, виявлення найбільш ефективних способів початку спілкування, пошук шляхів та тренування навичок підтримання контакту, розвиток вміння адекватно висловлювати почуття і розуміти вираження почуттів інших людей, тренування конструктивних способів виходу із конфліктної взаємодії, а також згуртування колективу, формування взаємного довіри. Апробація розробленої тренінгової програми та визначення її ефективності виступають перспективним напрямом досліджень за цією темою.

Рік виконання кваліфікаційної (дипломної) роботи – 2022–2023.

Місце виконання: кафедра дошкільної освіти і соціальної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Робота складається із вступу, двох розділів, підрозділів, висновків, містить список використаних джерел із 47 найменувань, у тому числі 6 – іноземною мовою. Загальний обсяг роботи складає 63 сторінки.

Ім'я користувача:
Анастасія Сухомлінова

ID перевірки:
1015952932

Дата перевірки:
19.11.2023 16:54:40 EET

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
19.11.2023 16:58:44 EET

ID користувача:
100012861

Назва документа: Сечіна_О_магістерська_робота_пер — на перевірку

Кількість сторінок: 55 Кількість слів: 12347 Кількість символів: 93756 Розмір файлу: 151.00 KB ID файлу: 1015628933

30% Схожість

Найбільша схожість: 8.67% з Інтернет-джерелом (<http://maup.com.ua/assets/files/psihologz/2019-2/3-35.pdf>)

30% Джерела з Інтернету 384 ..... Сторінка 57

1.28% Джерела з Бібліотеки 6 ..... Сторінка 60

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи 1